

El llibre *Teologia de la Paraula*, síntesi de molts anys d'estudi i de dedicació de tota mena a l'Escriptura, homenatge a la *Dei Verbum* en el seu Jubileu (2015), llibre de text per a estudiants de teologia, ocasió per a pensar com es viu personalment i eclesialment la centralitat de la Paraula de Déu. Gràcies Dr. Armand Puig i Tàrrach!

Ramon Ribera-Mariné

Anna ALBERNI – Lola BADIA – Rafaele PINTO (eds.), *El pensament d'Ausiàs March*, Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres 2020, 300 pp.

Els estudis sobre Ausiàs March estan de moda. En són mostra tres congressos internacionals celebrats darrerament. El primer a Siena (novembre de 2017) dedicat al tema «Ausiàs March e il canone europeo», el segon a Nàpols (novembre de 2018): «Ausiàs March: leggere, editare, tradurre nel tempo», i el tercer a Barcelona (desembre de 2018), concretament a la Reial Acadèmia de Bones Lletres: «El pensament d'Ausiàs March». El llibre que recensionem, «una monografia dedicada als aspectes de la poesia marquiana on predomina l'exposició del pensament de l'autor, aquells que determinen l'expressió d'una veu més discursiva que lírica» (en paraules de la professora Alberni, p. 10), és format per una selecció de les aportacions a aquest darrer congrés. Efectivament, Ausiàs March és «un poeta che pensa» (Pietro Cataldi, p. 31). O en paraules de Lola Badia (p. 191): «March, encara que canti, no deixa de pensar: no es pot estar de sotmetre a anàlisi tot el que diu». Dedicar un congrés, doncs, al pensament d'Ausiàs March és un objectiu lloable i molt interessant.

El llibre s'obre amb un article d'Anna Alberni, «El pensament d'Ausiàs March: forma, tradició, recepció», pp. 7-28, que ve a ésser un *status quaestionis* del tema anunciat en el títol del llibre i en sintetitza les principals aportacions.

Els articles de Pietro Cataldi, «Ausiàs March, un poeta che pensa», pp. 29-52, i de Cèlia Nadal Pasqual, «El pensament sincrònic en l'obra d'Ausiàs March», pp. 53-75, formen un díptic. Cataldi se centra en els «modi nei quali, all'interno dei testi di March, il pensiero raffigura ciò che non è pensabile in altro modo» (p. 34). I és que el llenguatge de la poesia no només està configurat per les categories de l'anomenada lògica aristotèlica, sinó que sovint expressa una lògica més íntima i profunda, arrelada en les vivències menys comunicables de la vida psíquica. L'autor arriba a la conclusió «che questa compresenza di logiche inconciliabili è la cifra di March e un aspetto significativo della sua grandezza; è perfino, talvolta, il suo modo specifico e unico di pensare» (p. 50). Nadal Pasqual, per la seva banda, assumint aquest mateix pressupòsit, analitza les formes «sincròniques» de pensament, és a dir, aquelles que depassen l'ordre diacrònic dels raonaments lògics. Apareix un March «capaç de poetitzar/pensar» de manera específicament realista l'articulació creativa dels mecanismes típics de la ment humana entorn a les pos-

sibilitats i els límits d'un pensament lògic destinat a explicar la realitat, i de confrontar-los a un altre tipus de pensament associat ala cos, no tant destinat a entendre com a fer» (61).

L'article de Raffaele Pinto, «March: il dialogo con Dante», pp. 77-107, analitza el *cançoner* de March: més enllà de les referències puntuals entre l'obra de Dant i la de March, hi ha un constant i veritable diàleg entre ambdós poetes, de vegades per compartir les solucions, d'altres, sobretot, per reivindicar una diferència que constitueix una originalitat poètica. Entre les diverses comparacions i conclusions de Pinto, m'ha cridat especialment l'atenció la següent: «Questo schema concettuale, che March ha genialmente mutuato da Dante (nel quale funziona lo stesso sistema di equazioni) ci fornisce una chiave interpretativa essenziale, relativamente alla poesia moderna (valida non solo per Dante e March), e cioè che il teologismo moderno è strutturalmente filogino, a differenza di quello antico, che è invece misogino» (p. 97).

Segurament les pàgines amb més contingut teològic són les de Francesc J. Gómez, «La *meditatio mortis* d'Ausiàs March: lectura del cant CXII», pp. 109-147. Efectivament, la *mélété thanatou* dels filòsofs antics, grecs i romans, va tenir continuïtat amb la *meditatio mortis* del cristianisme tardoantic i medieval. El tema de la mort ja és present en la poesia de joventut d'Ausiàs March, però és en la vellesa quan apareix la por de morir i s'intensifica aquesta reflexió. El cant CXII és una extensa *meditatio mortis*: «consta de quaranta-dues cobles denàries, constituïdes per una octava de rima creuada i un apariat final, i s'acaba amb una tornada de dos versos apariats amb invocació mariana» (p. 117). March no planteja el tema des d'una trona, com un predicador, ni des d'una càtedra, com un savi, sinó que el seu *topos* és «la seva precària i comuna condició d'home mortal» (p. 119). March repassa les diferents solucions que ha ofert la filosofia al tema de la mort: cap és definitiva. Només quan l'home s'adona que el món no és un fi en si mateix, que no és via de salvació, ans camí vers Déu i decideix de recorre'l virtuosament, converteix la mort en quelcom positiu: «La mort només és bona, i no pas cruel, per al qui mor en gràcia de Déu, i amb esperances fundades de guanyar la glòria eterna» (p. 123). La perspectiva de la mort és una oportunitat per a March per tal de posar a prova les pròpies virtuts. Segons Gómez, el pensament de March sobre la mort s'assenta sobre l'«aristotelisme escolàstic» i el concepte de virtut de l'estoïcisme, però «tant l'aristotelisme com l'estoïcisme de March s'emmarquen, amb més o menys comoditat, dins una visió cristiana de la vida i de la mort, amb una dimensió sobrenatural que transcendeix l'esfera estrictament humana i natural» (p. 145).

L'article següent d'Antonio Gargano, «Per una lettura di "Així com cell qui'n lo somni's delita", tra "cant a la follia" e "control de la raó"», pp. 149-177, proposa una lectura doctrinal d'aquest poema inicial. La base conceptual d'encuny boecià s'enriqueix amb els desenvolupaments que la temàtica de la psicologia de l'amor rep de mans dels tractadistes de la medicina. Segons Gargano, però, «nella densa poesia di March, la forte componente dottrinale sia sempre al servizio del canto».

Lola Badia, en un perspicaç article intitulat «Ausiàs March i les “tenebres” de l’amor», pp. 179-199, s’endinsa en l’embullat vessant fosc de l’amor, les «tenebres». Contra aquells erudits que havien comptat Ausiàs March entre els sodomites, Badia arriba a la conclusió següent: «L’enfrontament tràgic entre la noció d’amor racional —és a dir espiritual i positiu— i l’experiència embrutidora de l’amor humà, que no pot prescindir del sexe, alimenta un sector important de la gran retòrica marquiana: una retòrica de poeta que pensa, capaç de desorientar crítics eminents i de captivar lectors del segle XXI, quan la ideologia sexòfoba del segle XV, a Occident, ha esdevingut arqueologia» (p. 196).

Els tres darrers articles, molt sòlids i ben documentats, són dedicats a la recepció i a la pervivència de la poesia d’Ausiàs March: Guillermo Serés, «Del “gest” de Ausiàs March al “gesto” de Garcilaso y a la gracia de fray Luis de León: la pervivencia de un motivo dinámico», pp. 201-231; Vicent Josep Escartí, «El pensament sobre Ausiàs March, de l’edat mitjana a la Il·lustració», pp. 233-254; Rafael Roca, «Sis poetes vuitcentistes admiradors d’Ausiàs March», pp. 255-295. Els sis poetes esmentats en aquest darrer estudi són Tomàs Aguilo, Jeroni Rosselló, Ramon Picó i Campanar, Rafael Ferrer, Teodor Llorente i Víctor Balagué.

Agraïm a editors i autors aquest volum tan interessant i esperem noves aportacions en aquest mateix sentit.

Jaume Mensa i Valls

Francesco Di CIACCIA, *Guerra, carestia, peste. Con i frati cappuccini nell’opera manzoniana* (Centro Studi Lombardi, 6) Milano: Edizioni Biblioteca Francescana 2020, 549 pp.

Donem notícia d’aquest magnífic estudi de caràcter interdisciplinari elaborat pel reconegut crític literari italià Francesco Di Ciaccia, dedicat a examinar l’acció pastoral i assistencial realitzada pels frares caputxins al llarg de les guerres, fams i crisis socials en el convuls clima de revolta, especialment les del conflicte successori entre Màntua i Monferrato (anys 1628-1631).

La monografia la precedeix una sòlida i molt orientadora introducció redactada a cura de l’erudit historiador caputxí Costanzo Cargnoni (pp. 5-14), on posa en relleu com en la vida quotidiana dels antics frares caputxins durant la recitació coral de les lletanies, hom suplicava, gairebé cada dia, la gràcia de ser deslliurats «*A peste, fame et bello libera nos Domine*»; una expressiva súplica que sintetitza les principals desgràcies que afligiren la població d’Europa nombrosos anys de l’època moderna i contemporània i que, de manera molt suggeridora, articulen l’estructura de l’obra que ressenyem.

Guerra, carestia, peste es presenta, doncs, estructurada amb aquestes tres parts: «Guerres i Revolucions» (pp. 25-194); «Caresties» (pp. 197-264) i la dar-